

Sebestyén Andrea

zaklatasmentes.hu

Górcső alatt: büntetőítéletek és bírói munka nőkkel szembeni erőszak ügyekben. Kreatív kritikai jogi elemzés

Jelen írásom a közelmúltban megvédett doktori dolgozatom¹ *A bírói döntéshozatal kritikai elemzésének lehetőségei feminista jogász perspektívából* ötödik fejezetén alapul. Ez a dolgozat gyakorlati fejezete, magyarországi eseteket elemez. Célom az, hogy a normatív jogfelfogással szemben megmutassam, lehet kreatívan szakmai kritikát írni, kvalitatív módszerekkel akár ítéletek mélyére, közvetve az azokat szerző bírók értékrendjébe is bele látni. Van lehetőség arra, hogy rávilágítsunk a nemekről berögzült sztereotipikus elgondolásokra és arra, hogyan nyernek ezek a jog világában, annak nyelvezetére lefordítva értelmet. Az értekezés hoz példát olyan bírói megnyilvánulásra, ami mereven a klasszikus nemi szerepfelfogás mentén, nagyfokú szubjektivitással és saját erkölcsi normák nyomán ítélkezik; azonban olyan hozzáállásra is, ami az eset összes körülményét gondosan feltárva, a konkrét cselekményeket tágabb kontextusba helyezve, a felek egymáshoz való viszonyát kölcsönösen megismert valóságuknak megfelelően kezeli.

Az értekezésről

Doktori munkám átfogó kísérlet a feminista jogelmélet(ek) magyar joggyakorlatra történő alkalmazására. A feminizmus és a jog, a feminista jogalkotás és joggyakorlat jegyében végzett, a jog világát feminista szempontú értékelő kritikai munka lehetőségeit igyekszem bemutatni.

Ahhoz, hogy a tudományterületet tudomány-rendszertani szempontból könnyebb legyen elhelyezni, a modern kritikai elméletekhez való viszonyában kezdtem el írni róla. A Kritikai Jogtudomány (CLS²) elsősorban az Egyesült Államokban erős mozgalommal és kutatási gyakorlattal közös gyökereit, közös vonásait, illetve az attól megkülönböztető alapvető álláspontját állítom középpontba. A diszciplína bemutatása során a hazai, sőt

¹ 2020. szeptember 25. ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető Dr. Fleck Zoltán.

² *Critical Legal Studies* rövidítése, az amerikai jogi karokon az 1970-es évek közepétől megjelenő kritikai jogi kutatás és mozgalom elnevezése.

európai hagyománytalanság okán nem hivatkozhattam másokat, mint elsősorban tengerentúli, illetve angolszász szerzőket, az ő írásaikon keresztül mutatom be a tudományterületet jellemző módszereket, témákat, dilemmákat. A dolgozat itt közölt, gyakorlati egységében, a hazai jogesetek elemzésén keresztül szeretném reményeim szerint világosan láttatni, miért lehet hasznos és gyümölcsöző a jog elemzése a magyar gyakorlatban is a feminista elméletek meglátásainak tükrében.

Az értekezés esettanulmányokat vesz sorra feminista szemléletű jogi elemzés keretében, ami a jog semlegességének alapvetését, mítoszát igyekszik megcáfolni leginkább azzal, hogy rámutat a joggyakorlatba ágyazott, természetesnek tartott, ebben az értelemben rejtett egyenlőtlen nemi implikációkra. Carol Smart (1989) szavaival élve, a feminizmus feladata, hogy dekonstruálja az empiricista módon elgondolt nemekre érzéketlen diszkurzusokat. Én jogász feminista kutatóként dolgozatomban ezt teszem a joggal, a jog világában.

A módszertanról

A hazai joggyakorlatot feldolgozó tanulmányom a feminista jogi módszertan segítségével készült, a kutatási területre jellemző módon és szerzőinek iránymutatásai alapján készített jogeselelemzésekkel találkozhat az olvasó.

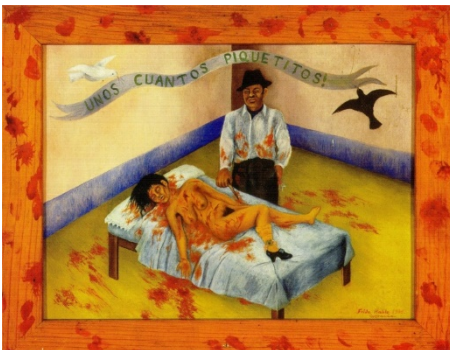
Ahhoz, hogy az elsődleges forrásként használt ítéletek szövegeiből következtetéseket vonhassak le a jog nemekhez való viszonyulásának tárgyában, hogy fel tudjam fejteni a feministák által aggályosnak tartott gyakorlatokat, megnevezem a dilemmákat, a szövegeket szoros olvasási technikával, kvalitatív szöveg- és tartomelemzési módszerrel közelítettem meg a *kritikai diszkurzelemzés* segítségével (Van Dijk 1993; Tonkiss 2004; Glózer 2006).

Mivel a szövegek sajátos szövegek, a jog világának produktumai, műfajukat tekintve *ítéletek*, módomban állt egy olyan módszerhez is kapcsolódní, amit a feminista jogkritika sajátjaként kezel: a *feminista ítélet(át)írás* módszeréhez (Hunter, McGlynn & Rackley 2008). Ennek gyakorlata felbecsülhetetlen útmutatóul szolgált ahhoz, hogyan érdemes diszkurzelemzést végezni ítéletek szövegeiben, hiszen az átírás során a klasszikusan semlegesnek gondolt (és akként beállított), elfogulatlan és pártatlan bírói munka mítoszána eloszlataa zajlik. Annak feltárása, hogyan kerülnek bizonyos diszkurzusok, hogyan rögzülnek egyes értelmezési keretek, a jogi szövegekbe a bírók ítélezési tevékenysége során, által.

A jogesetek elemzése kapcsán tehát a két módszert ötvözöm; a kritikai diszkurzelemzést feminista nézőpontból végzem oly módon, ahogyan

feminista jogászok bírók által alkotott jogi szövegekhez viszonyulnak az ítéletátírási projektekben. A diszkurzuselemzés képes rámutatni a jogi gondolkodás szociológiai aspektusaira, ami a társadalmi nemek kérdését láthatóvá képes tenni. Az általánosan elfogadott jogértelmezési lehetőségeket kezdi ki azzal, hogy kritikusan elemzi és feltárja a mögöttes elgondolásokat és a magától értetődő feltételezéseket. A konstrukcionista olvasatok azzal foglalkoznak, hogy a kulturális és társadalmi értékek hogyan reflektálódnak a jogértelmezésekben és jog fogalmaiban.

A feminista ítélet(át)írás módszere, azaz, hogy feminista normákat, nézőpontot, gondolkodási módot magáénak valló szerzők írnak át hivatásos bírók által hozott, már kihirdetett ítéleteket, a (kritikai) jogi szakirodalom új formájának, megjelenési módjának tekinthető. Egyfajta katedrai aktivizmus (Hunter, McGlynn & Rackley 2008, 3–5) is, ami igyekszik megragadni a hatalom és autoritás joggyakorlatban megnyilvánuló természetét. Nem csupán a távolból kritizál, hanem a kritika alá vett jelenség saját közegében igyekszik azt megreformálni, megújítani. A projekt a feminista jogi szakírótól azt követeli meg, hogy egy belülről reflektáló kritikai pozíciót vegyen fel, és érvelése a jogi, igazságszolgáltatási folyamaton belülről érkezzen (Hunter, McGlynn & Rackley 2008, 5). A górcső alá vett terület a bíraskodás folyamata, mint a jogi döntéshozatal mintapéldája.

Frida Kahlo, *Unos Cuantos Pique Titos* (1935)

Ítéletek Elemzése – „Unos Cuantos Pique Titos!”³

Az értekezésben a magyar ítélkezési gyakorlat elemzéséhez öt büntető ügyet vizsgáltam, amelyek közül négy ügygel a Patent Egyesület Bíróságfigyelő Monitorozó Programja⁴ keretein belül önkéntesként találkoztam. A mintaválasztást nem a reprezentativitás, és nem is a

³ „Csak néhány kis csipés!” a Kahlo kép címe, aminek ihletője egy korabeli férfi vallomásából származik, aki féltékenységre hivatkozva megölte „hűtlen” feleségét. A kép forrása: <https://www.elcuadrodelidia.com/tagged/Frida-Kahlo>.

⁴ 2013 októbere és 2014 októbere között indított bíróságfigyelő programot a párkapcsolati erőszakkal érintett bírósági – polgári peres és nemperes, valamint büntető – ügyek tárgyalásainak monitorozására a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával. Ennek folytatása egy 2015 tavaszától 2016 tavaszáig egy több oktatási és kutatási tevékenységet tartalmazó, 14 hónapos projekt lett. Munkájukról részletes beszámolóik az egyesület kiadványai között interneten elérhetők.

mennyiségi kényszer hajtotta. Céлом az volt, hogy olyan eseteket tárjak fel, vonjak elemzés és kritika alá, amikre az ítéleten kívül (amiket hivatalos úton kikértem) volt egyéb perspektívából adódó rálátásom is, pl. a tárgyalásokon jelen voltam, jelentős média megjelenés övezte, illetve egyéb hallgatósági tapasztalásról is volt tudomásom.

Jelen írásomban két ügyet választottam részletes bemutatásra. Az egyik egy erős médiahangot is kiváltó Nyíregyházán történt eset („Öten molesztáltak” 2016), aminek során egy leánygyermek vált áldozatává fiatalkorú ismerősei szexuális „kíváncsiságának”. A másik egy elhagyott fiatal férfi emberölési kísérlete egykori barátnőjével szemben. Mielőtt a két eset részletes ismertetésébe kezdenék, az értekezésben olvasható másik három eset általam legfontosabbnak ítélt tanulságait, felismeréseit is megosztom néhány mondatban.

A kontextust megteremtő három ügy

A köztisztelőben álló boltos és rendhagyó alkuja⁵

Ebben az esetben a helyi boltos férfi hitelt ajánl egy nő vásárlójának, aki nem tud fizetni. A törlesztésért cserébe szexuális együttlétben állapodnak meg. A férfi egyre gyakrabban kéri a szexet, a nő ellenére van a teljesítés, de elkezd alkoholt fogyasztani, és az általa rég szedett depresszió elleni gyógyszerek hatása alatt tartja a megállapodást. Egy végzetes estén az erőszakoskodó férfit késsel megszúrja, és mivel létfontosságú szervet talál el, a boltos életét veszti. Elemzésem az ügyész részrehajló, manipulatív, rosszhiszemű munkájának kritikája.

Az ügyész már a perbeszéd elején elkezdte feszegetni a felek közötti szexuális megállapodás erkölcsi vetületét, és mondanivalója végére aggályos következtetéseket vont le, ami tudomást sem vesz a felek nemi és hatalmi viszonyairól. A nő és férfi szexualitásáról, párkapcsolatokról benne élő sztereotipikus kép alapján a nő tette részletesen boncolásra szoruló, erkölcsi értelemben egyértelműen elítélendő, ségyelleni való, sőt gátlástalan. A férfi szexuális típusú kapcsolatba/megállapodásra való lépésének erkölcsi megítélése elmarad, arról nem esik szó. Annak ellenére, hogy a tényállás alapján is nyilvánvaló, hogy a férfi a kezdeményező, aki felajánlja a speciális törlesztési módot, tudatában annak, hogy ajánlatát nyilvánvaló anyagi kényszer következtében el fogják fogadni (vezette az asszony tartozásait, tudta, hogy nem tud miből fizetni). Az áttételes kényszerítés, a valós akarat fogalmilag

⁵ Budapest Környéki Törvényszék 18.B.58/2013, Fővárosi ítéltábla 12. Bf.180/2014.

kizárt léte pedig sokat elmond arról, aki ilyen módon próbál meg „segíteni”. Ez a felfogás a vádlottat kérdőre vonja a teste áruba bocsátásáért, ugyanakkor a sértett magatartását, cselekedetét, miszerint kényszerít valakit arra, hogy saját magának testi örömet/kielégülést biztosítson, szinte természetesnek veszi, mint akinek ez járhatna különösebb erkölcsi megfontolások nélkül. A szóhasználat szelektivitása is lényeges: az ügyész testi és lelki közelség adományáról beszél, amikor a sértett egy olyan nővel közösül hiteltörlesztés gyanánt, aki nem akar/kiszolgáltatottságában van vele, akinek innia kell ahhoz, hogy el tudja viselni a közeledését. Ilyen módon igyekszik megérteni a felek viszonyát:

Mindenképpen felmerül a kérdés, hogyan vetődött fel a sértett és a vádlott fejében, hogy egy ennyire egyenlőtlen, és a személyes kötődést árucikké silányító párkapcsolatban próbálják megtalálni a számításukat? A sértett sajnálatos módon a tartozásaiból kifolyólag feléje lekötöztetett vádlottban látta meg azt az esélyt, hogy átélhesse a testi és lelki közelség adományát a megfelelő társsal. [...] Mi vitte rá arra a sértettet arra, hogy pénzért lényegében áruba bocsássa a testét? A vádlott kilátástalannak érezte a maga és a vele élő család anyagi helyzetét. Mindenképpen arra törekedett, hogy újabb anyagi forrásokhoz jusson. Nem érezte túl nagy árnak, hogy a bevásárlásai ellenértékét természetben róhatja le. (18.B.58/2013 ítélet)

Tehát a részrehajlás megfigyelhető abban is, hogy az ügyész a vádlott magatartásának erkölcsi vonzatát részletezi, míg a sértett kapcsán ezt teljes egészében mellőzi. Egyoldalú történetet közöl, ami nem hajlandó tudomást venni a másik fél valóságáról. *Ez nagyon fontos momentum, hiszen az ölési cselekmény és az abhoz vezető út mindkét fél valóságának tükrében rekonstruálható csupán.*

Összefoglalóan elmondható, hogy az ügyész az erkölcsi felelősség boncolgatásával nem jogi tényeket azzá igyekezett tenni; az elkövető személyiségi elemévé tenni olyan meglátásait, amit semmi nem támaszt alá saját elfogult megközelítésmódján kívül. Egy olyan kapcsolat kialakulásában, amit saját értékítéletével elítélendőnek tart; egyszer elismeri az egyértelmű sértetti kezdeményezést, máskor egyértelműen a nőnek rója fel a létrejöttét. Annál is inkább érthetetlen ez a fajta pálfordulása, mivel a tényállás felállításánál, a vádlott vallomásából elfogadható részek megjelölésénél még egészen másként látta/összegezte a történéseket.

A vád alá vont cselekmény minősítése: emberölés alapesete; a büntetés 10 év börtön és 10 év közügyektől eltiltás.

Ez az eset tipikus példája annak, hogyan jelenik meg a bíróságon az áldozathibáztatás. Mind az ügyész, mind a bíró oly módon keretezte a tényeket, fűzte fel a tényállást, amire építette a döntést és indokolását, hogy akként rajzolódt ki, hogy a vádlott hibájából történt „minden”. Holott, ha

alaposan megvizsgáljuk a bizonyítékokat, a tényeket, arra jövünk rá, hogy a valódi áldozat az volt, aki életben maradt. A jogalkalmazók alkalmatlanok voltak arra, hogy saját berögzült nemekről hordozott sémáik, hiedelmeik árnyékán túllépve kizárólag a tényekre és körülményekre alapozzák szakmai hozzáállásukat. Jogi érvelésüket személyes moralizálás, felháborodottság és értetlenség irányította, ezért fedezhető fel oly sok ellentmondás és hullámvás kijelentéseikben, hivatkozásaikban.

A másik két esetben, amikre röviden kitérek a kontextus kedvéért, a bírói viszonyulás egészen más példáit mutatom meg, amikre meglepéssel utalok, hiszen alapos, gondos, kontextusra is ügyelő, jól felépített gondolatmeneteket tükröznek.

„A sérülések következményeire tekintettel mintegy végigélte lassú haldoklását”⁶

Az esetben a sértett négy gyermekét egyedül nevelő nő (szociális munkás), a vádlott férfi (biztonsági őr); párkapcsolatban álltak a szakítás előtt, egy hajléktalanszállón dolgoztak együtt. A vádlott különös kegyetlenséggel, brutális módon késsel agyonszúrta az áldozatot a házához közel, amint az munkába indult egy téli reggelen.

Az eset vizsgálata során nyilvánvaló volt a bíróság számára, hogy hosszú ideje fennálló bántalmazó, kontrolláló kapcsolattal van dolga. A négygyermekes anyával való szakítást elviselni nem bíró férfi támadása halálos kimenetelű volt:

A tanúvallomások egyértelműek és egybehangzóak voltak a tekintetben, hogy a vádlott betegesen féltékeny volt a sértettre, a szakítás után pedig nem tudott beletörődni, hogy vége van a kapcsolatnak (9.B.116/2014, 14. oldal)

A tanúk közül többen beszámoltak arról, hogy a vádlott kísérgette, ellenőrzés alatt tartotta a sértettet, aki a végén már nagyon félt tőle, mivel kiszámíthatatlannak látta. A férfi volt barátnőjét előre kitervelten és különös kegyetlenséggel ölte meg. A bíró világosan megfogalmazva emelte ki a kapcsolat jellegét és jelölte meg felelősként, és ítélte el a férfit:

A vádlott és a sértett kapcsolatából összefoglalóan megállapítható volt, hogy a vádlott szerelmes volt a sértettbe, a kapcsolat a másikat birtokolni akaró, kizárólagosságot követelő szerelem esete volt. Amikor a sértett számára ez soknak, fojtogatónak bizonyult, és megszakította a kapcsolatot, ebbe a vádlott nem tudott beletörődni. Kitartóan és eredménytelenül próbálta

⁶ Fővárosi Törvényszék 9.B.116/2014; Fővárosi Ítéletábla 5.Bf.378/2014/9.

döntése megváltoztatására bírni a sértettet, miközben a folyamatos visszautasításoktól egyre rosszabb lelkiállapotba került. Ezt követően fordult a sértett ellen, és született meg benne az elhatározás, hogy megöli (9.B.116/2014, 14. oldal).

A vád alá vont cselekmény minősítése: különös kegyetlenséggel, előre kitervelt módon elkövetett emberölés, büntetés: 17 évi szabadságvesztés és 10 év közügyektől eltiltás fegyházban első fokon. Ezt az Ítéltábla életfogytiglanra változtatja, 25 év után bocsátható feltételes szabadlábra.

A bíró ebben az esetben pontosan feltárta a körülményeket, a felek közötti viszonyt igyekezett minél jobban megérteni; ezt szolgálta többek között a rendkívül sok tanú meghallgatása is. Tisztán akarta látni a férfi tettének hátterében meghúzódó indokokat, motívumokat, lélekállapotot. Tisztán kirajzolódott előtte a kontrolláló, másik felet birtokolni akaró attitűd, ami a bántalmazó kapcsolatok sajátja. A bizonyítékok alapos mérlegelésével rekonstruálta a múltbeli eseményeket és a bűncselekmény pszichés oldalát, az alanyi, elkövetői oldalt a tágabb kontextusban értékelte; kimondta a felelősséget már az emberölési cselekményhez vezető úton is. Remek példája a feminista bírói ítélkezésnek.

„Az „összecsomagolt” sértett a leszorításból szabadulni nem tudott”⁷

Legalább két alkalommal a lakás különböző helyiségeiben a közöttük levő vita lezárásaként a padlón vagy az ágyon a sértettet kezén és lábán lefogva leszorította úgy, hogy ne tudjon megmozdulni, majd az akkor kb. 100 kilós testsúlyával ránehezkedett és néhány percig így tartotta. Az ilyen módon „összecsomagolt” sértett a leszorításból szabadulni nem tudott. A vádlott ezen cselekménye addig tartott, amíg a sértett nyugodtan nem feküdt... Egy alkalommal a sértett háta mögött állva hátulról megfogta úgy, hogy két karját a törzséhez szorította, majd ugyanezzel a mozdulattal a sértettet arccal lefelé a kőpadlóra dobta, a sértett fejét a padlóra szorítva tartotta őt azzal, hogy majd akkor megy el, amikor ő akar. (3.B.XVIII.464/2015.ítélet)

Ennek az ügynek kapcsán a bíró munkájának kiemelkedő mozzanatát szeretném megosztani, ami nagyon hasonló a fentebb bemutatott esetbeli viszonyuláshoz: a bűncselekmény jellegének pontos ismerete, a tágabb kontextusban való gondolkodási képesség megnyilvánulása, ezen belül pedig egy tipikusnak mondható élethelyzet valóságának elemző leírása (quasi

⁷ Budapest XVIII-XIX. Kerületi Bíróság 3.B.XVIII.464/2015., Fővárosi Törvényszék 28.Bf.XVIII.6362/2014

köztudomású tényként kezelve). A konkrét eset sajátosságait képes volt egy nagyobb, mindenki által ismert élethelyzet szintjére emelni, ezáltal egy szélesebb értelmezési keretet is megmutat. Mint egy feminista ítéletíró, az érdektelen, távolságtartó bíró mítoszát bontja le, hiszen engedi magát bevonódni az ítélkezési folyamatba: Tárgyilagos és egyszerre empatikus is, helyes ténybeli következtetéseket von le és felvállalja, hogy kifejezetten nők általánosnak mondható élethelyzetéből, tapasztalataiból indul ki. A bűncselekmények megítélésénél a hangsúly nem a sértett viselkedésének megkérdőjelezésén, vagy a vádlott személyiségének részletezésén alapul, hanem a konkrét élethelyzet aprólékos, szisztematikus elemzésén, mindkét fél valóságának feltárásával. Indokoltnak tartom a vonatkozó részt az ítéletből szó szerint ide másolni:

Mivel a bíróság a sértetti vallomást elfogadta és a tényállásokat erre, valamint az azt alátámasztó bizonyítékokra alapította, megállapította azt is ezen bizonyítékok alapján, hogy a sértett valóban mind fizikálisan, mind pedig pszichésen kiszolgáltatott helyzetben volt a vádlottnak. A kapcsolatuk megromlását követően egyikük által sem vitatottan végeredményben a vádlott volt a családfenntartó, ez egy addig önálló keresettel rendelkező, a tanúvallomásokból kitűnően egy addig független nő esetében nyilván anyagi függést okoz. Köztudomású tény, miszerint az újszülött gyermekek gondozása, nevelése, ellátása igen nagy terhet jelent a velük otthonmaradó szülő számára. Különösen igaz ez, amikor ikergyermekekről van szó. Egybehangzó vallomások szerint a vádlott a gyermekek születése után is rengeteget dolgozott, így nyilvánvalóan mind a gyermekek nevelése, mind a háztartás szinte kizárólag a sértettre hárult. Nem volt véletlen az sem tehát, hogy a szülést követően a tanúvallomások szerint –melyet a vádlott sem vitatott – a sértett rendkívül lesoványodott. Nem kíván különösebb szakértelmet annak megállapítása, hogy a sértett minden tekintetben igen nagy megterhelésnek volt kitéve.

Minden kétséget kizáróan meg tudta állapítani a bíróság azt tehát, hogy a sértett kiszolgáltatott helyzetbe került, így nem volt véletlen az, miszerint hosszú ideig nem kért rendőri intézkedést, illetve az intézkedések során nem kért azonnali távortartást például, hiszen okkal félhetett és tarthatott attól, hogy amennyiben a vádlottal szemben bármilyen további intézkedést kér, ez ránézve azzal járhat, hogy egyedül marad a vádlott anyagi támasza nélkül. Tehát okkal tartotta kiáltástalannak a helyzetét. Valóban okkal tarthatott attól is, hogy a vádlott beváltja azt a fenyegetését, hogy elveszi a gyerekeket, hiszen a későbbiek során be is bizonyosodott, hogy maga a vádlott is keresetet nyújtott be a gyermekek nála történő elhelyezése végett. Tehát a sértett mind fizikálisan, mind pszichésen olyan helyzetben volt, mely kiszolgáltatottá tette őt. (3.B.XVIII.464/2015. ítélet)

A vád alá vont cselekmény minősítése: személyi szabadság megsértése, testi sértés, kényszerítés. A büntetés: szabadságvesztés 1 év 6 hónap, végrehajtás felfüggesztésével, próbaidő 2 év. Elsőfokon 2 év börtön volt, 3 évi próbaidőre felfüggesztéssel.

A két részletesen tárgyalt eset

Az első eset: Öt rendbeli „kamaszos kíváncsiság (sic!)”⁸

A Nyíregyházán történt első esetről a média így adott hírt:

Miközben a világsajtóban még mindig téma a stanfordi úszó sokakat felháborítóan enyhe ítélete, a Debreceni Ítéltáblán kedd délután megkönnyebbülten ölelkezett össze öt jól öltözött tizenéves fiú a családtagjaival, miután kijöttek a másodfokú ítélethirdetésről. („Öten molesztáltak” 2016)

A vád alá vont cselekményeket, a történeti tényállást a következőképp foglalhatjuk össze. A kiskorú sértett szeszesital fogyasztása miatt rendkívül ittas lett, aminek következtében védekezésre és akaratnyilvánításra képtelen állapotba került. Ezt az állapotát használták ki hatalmi helyzetük megélésére a vádlottak, akik részben becsület csorbítására alkalmas cselekményeket végeztek (lepisílték és leköpködték a sértettet, volt, aki a szájába lógatta a nemi szervét, fotókat készítettek, amin a sértett meztelen feneké mellett pózoltak, grimaszoltak) és emellett valamennyien szexuális cselekményt is megvalósítottak (sértett lemeztelenítése, nemi szerveinek fogdosása, „ujjazása”).⁹ A vádlottak pornográf felvételeket is készítettek, megosztották azokat egy közösségi csevegő fórumon, körbeküldözgették barátaik között. Az ítélet szerint a cselekmény másnapján, a sértett szeme láttára a „közös cselekvőségükről készült képeket közösen, egységben, baráti körként nézegették és mulattak azon.”¹⁰ A kiskorú sértett a vád tárgyává tett cselekményekre egyáltalán nem emlékezett, így közvetetten szerzett információkat a vele történetekről, emlékezete még utóbb sem tisztult fel. A feljelentést édesanyja tette meg.

Az eset minősítése: kiskorú sérelmére elkövetett szexuális erőszak, gyermekpornográfia.

⁸ Nyíregyházi Törvényszék 1.Fk.369/2014/72. szám, Debreceni Ítéltábla FkF.I.271/2016./11. szám.

⁹ Az elsőfokú ítélet 37. oldalán találhatóak alapján.

¹⁰ Elsőfokú ítélet, 34. oldal.

A büntetés:

- Első fokon: fiatalkorúak börtönében letöltendő büntetés; társtettesként elkövetett szexuális erőszak büntette és társtettesként elkövetett gyermekpornográfia büntette miatt három fiút négy évre, két társukat pedig három-három évre ítélték
- A másodfokú ítéletben az öt fiú büntetését enyhítették, és nem csupán a büntetési tételek lettek leszállítva (az első- és másodrendű fiúnál 1 év 10 hónapra, a harmadrendű vádlottnál 1 év 8 hónapra, a negyedrendűnél 1 év 4 hónapra, az ötödrendű vádlottnál pedig 1 év 2 hónapra), és a végrehajtási fokozat börtönről fogházra módosítva, hanem felfüggesztették a büntetések végrehajtását is

Ebben az ügyben az első, illetve a másodfokon született ítélet nagyon jól mutatja, hogy ugyanazon cselekmény történeti rekonstrukciója mennyire különbözhet ugyanazon eljáráson belül, annak ellenére, hogy a cselekmény jogi minősítése megegyezik. Az érdekesség kedvéért megjegyzem, hogy mindkét ítélkező tanácsnak férfi elnöke volt, két-két női tanácsstaggal (az első fokon ülnökökkel). A tényállás tisztázásakor a törvényszék ítéletében az alábbi fontos megállapításokat tette:

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a cselekmény valamennyi vádlott esetében egyértelműen szexuális indíttatású volt. A bűncselekmény elkövetésekor 17, 16, 15 éves vádlottak addigi csekély élettapasztalatuk folytán nyilvánvalóan tisztában voltak a szexualitás alapjaival, többüknek volt már szexuális élménye. Ebből fakadóan feltétlenül tudniuk kellett, hogy cselekményük szexuális cselekmény, mert alkalmas nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére. A törvényszék a bűnösségi körülmények vizsgálata és elemzése során arra a következtetésre jutott, hogy a vádlottakkal szemben csakis büntetés kiszabásával érhetőek el a büntetés-kiszabási célok, a cselekmények számára, jellegére figyelemmel intézkedés alkalmazása a kedvező személyi körülmények ellenére sem jöhetett szóba. (FkF.I.271/2016./11. ítélet)

Az ítélet tábla ítélete alapján az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg, mi történt (a tényállás felderítése megfelelő volt) és az minek minősül (jogi minősítés), azonban kisebb jogtechnikai jellegű javításokat tett. Helyesbített például: nem társtetteséget kellett volna megállapítani, mivel többes tettesség tipikus esetével állunk szemben. A tanács ugyanakkor egy látszólag nem feltűnő, ám annál nagyobb horderejű, jogi tényeket érintő változtatást is végrehajtott az elsőfokú ítéleten. A tényálláshoz hozzáfűzött,

oda beszúrt egy nagyon fontos félmondatot, ami a büntetések megváltoztatásának kontextusát megteremthette:

Kiegészítendő az iratok tartalma alapján az ítélet 40. oldal 4. bekezdése azzal, hogy mielőtt az elfogyasztott italtól a sértett elszédült volna, a fiúkkal bulizott és jókedvűen táncolt. Az így pontosított, illetőleg kiegészített tényállást az Ítéletábra mindenben megalapozottnak találta, és a Be. 351.§ (1) bekezdésére figyelemmel a másodfokú eljárásban irányadónak tekintette. (FkF.I.271/2016./11. ítélet)

Így kerülhetett alkalmazásra, bírói gyakorlatra való hivatkozással, az a doktrína miszerint „*A sértett viselkedése, magatartása a nemi erkölcs elleni bűncselekmények megítélésénél jelentős bűnösségi körülmény.*” (BK.v.56.sz. állásfoglalás II.4.) Az Ítéletábra így kijelenthette, hogy

jelen esetben a sértett meggondolatlan magatartása értékelendő az enyhítő körülmények sorában (BH.1993.281. jogeset). (...) A 14. életévét alig betöltött sértett a sérelmére elkövetett cselekmény helyszínén – ahová önként érkezett – rövid idő alatt jelentős mennyiségű, mintegy másfél deciliter tömény italt fogyasztott, ezt követően a fiúkkal együtt „bulizott”, majd szédülni kezdett, s végül magatehetetlen állapotba került. (FkF.I.271/2016./11. ítélete)

A sértetti „közrehatás” értékelése

A sértetti közrehatásnak az elkövetők javára való értékelése, mint büntetésük jelentős enyhítésére okot adó körülmény – nem csak ebben a konkrét esetben – súlyosan aggályos, idejét múlt, avittas, elfogult magatartás, ami figyelmen kívül hagyja a társadalmi nemek egyenlőségét, azonos jogait (beleértve a szexuális önrendelkezéshez való jogot is). Sajnálatos módon hatályban van a 1993. 281. számú bírósági határozat¹¹ (továbbiakban: BH 1993.281.), amire hivatkozással tulajdonképpen jogszerűen és legitim módon meg lehet ezt tenni a mai napig. Az eseti döntés magva a nyíregyházi eset, erre alapozva került sor az alábbi útmutatás megfogalmazására:

A 17 éves sértett a késő esti órákban, önként – akkor még minden kényszertől és fenyegetéstől mentesen – vállalkozott arra, hogy a kerítésen átmászva a laktanya területére, azon belül pedig a sorállományú katonák hálókörletébe bemenjen. A rendelkezésre álló bizonyíték szerint a sértett

¹¹ „A nemi erkölcs elleni bűncselekmények elbírálása során a sértett könnyelmű, meggondolatlan magatartását - mint közreható tényezőt - általában enyhítő körülményként kell figyelembe venni” [Btk. 83. §, 197. § (1) bek., 12. sz. Irányelv B/3. pont].

számára az a környék, ahol a laktanya van, ismeretlen volt, a sértett attól igen távol lakott, ezen a környéken korábban soha nem járt. Jóllehet a bemászásra a vádlott és társa hívása indította, mégis az a tény, hogy a korának megfelelő fejlettségű fiatalkorú leány késő este a kizárólag férfiak elhelyezésére szolgáló katonai helyiségbe bement, meggondolatlan, könnyelmű viselkedés volt. Ezáltal egy olyan helyzet kialakulásához járult hozzá, amelyben a vádlott akadálytalanul érvényesíthette akaratát vele szemben, és a nemi szabadságát sértő cselekményt követett el.

A Legfelsőbb Bíróság 12. számú Irányelvében foglaltak szerint a sértett viselkedése és magatartása a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél jelentős bűnösségi körülmény. A fentiekből kitűnően a sértett viselkedése - bár nem kihívó, de - könnyelmű volt, ezért azt - mint sértetti közrehatást - indokolt volt megállapítani. A büntetés kiszabás körében irányadó körülményeket ezért a Legfelsőbb Bíróság annak megállapításával egészíti ki, hogy a sértett meggondolatlan magatartásával közrehatott a cselekmény megvalósulásában, és ez enyhítő körülmény. Ez utóbbi enyhítő körülmény figyelembevételével az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetés mértéke eltúlzott, ezért annak az enyhítése indokolt. (BH 1993.281.)

Számunkra ehelyütt az a releváns elem, hogy a bíróságnak bármely sértettet egyforma védelemben kell részesítenie azok 'erkölcsi tisztaság'-ára tekintet nélkül, ahogyan Bencze Mátyás (2011, 127) fogalmaz. Ennek ellenére a magyar jogalkalmazói gyakorlatban számos példát találunk arra, amikor az adott jogág igazoló elvei háttérbe szorulnak a szubjektív alapú döntéshozattal szemben. Azt gondolom, hogy kiváló terep ez a nemi sztereotípiák érvényre juttatására, például a nőkkel szembeni erőszak jogi megítélésekor. Egyetértek azzal, hogy büntetőjogi gyakorlatunk nem a nők nemi erőszakkal kapcsolatos tapasztalatára alapozza a nemi erőszak megítélését, amit én kitágítanék a nőkkel szembeni erőszak jelensége körébe sorolható összes Btk. tényállásra, hanem olyan mércékre, amelyek bizonyos fokú „férfias” jellegű visszaéléseket még tolerálnak. Azt gondolom, hogy a nyíregyházi ügyben az elkövetők tette mögött kamaszkori kíváncsiságot vizionálni egyfajta férfiúi összekacsintás keretében ennek mintapéldája (az idősebb férfi az ifjak tettét mintegy legitimizálja). A bíró a szóban forgó jogeset kapcsán analógiát alkalmazott; a női sértettnek a nyíregyházi esetben sem kellett volna olyan helyzetbe hoznia magát, hogy erőszakos bűncselekmény áldozatává válhasson. Ez az áldozathibáztató attitűd, amivel a felelősséget az elkövetőről az áldozatra hárítjuk, elfogadhatatlan. Jelen esetben további súlyosító körülmény, hogy az áldozat kiskorú, egy gyermeklány. A hivatkozott BH-ban egy fiatal nő. Ebből a szempontból a bíróság üzenete világos: aki nőnemű, annak már gyermekkorában meg kell tanulnia, mit szabad és mit nem egy nőnek. A férfiak

erőszakos magatartása kimenthető, azonban a nőként való határátlépést még a jog is bünteti.

Így, visszatérve a konkrét nyíregyházi jogesethez, az Ítéltábla fentiekre tekintettel nem meglepő módon a szankció kiszabásánál teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett, mint az elsőfokú tanács. A másodfokú ítéletben az öt fiú büntetését enyhítették, és nem csupán a büntetési tételek lettek leszállítva, és a végrehajtási fokozat börtönről fogházra módosítva, hanem felfüggesztették a büntetések végrehajtását is:

Amikor a bíró ezt kimondta, a családtagok közül többen felzokogtak a megkönnyebbüléstől. Egyik fiúnak sem kell fiatalkorúak börtönébe vonulnia, ha átvészeli gond nélkül a próbaidőt. („Öten molesztáltak” 2016)

Az ítéltábla abban egyetértett a törvényszékkal, hogy a fiatalkorúakkal szemben büntetés kiszabása indokolt; azonban a törvényszék kizárólag végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazásával látta elérhetőnek a büntetési célok hatályosulását, míg az Ítéltábla úgy ítélte meg, hogy a fiatalkorúakkal szemben nem szükséges jelenleg a szabadságvesztés végrehajtása, lehetőséget látott azok próbaidőre történő felfüggesztésére. A felsőbb bíróság szerint nem hagyhatók figyelmen kívül az alábbiak:

valamennyi fiatalkorú 7 hónapot előzetes fogvatartásban töltött a javítóintézetben, ahonnan valamennyien igen pozitív nevelői jellemzést kaptak. Három fiatalkorú jelenleg érettségizik, továbbtanulási szándékaik vannak, másik két vádlott pedig ezt követően a következő években fog érettségi vizsgát tenni. Továbbá, e fiatalok igen rendezett családi körülmények között élnek, határozott jövőképpel rendelkeznek, cselekedetüket – melyet kamaszos kíváncsiság is motivált – megbánták, bűntudatuk alakult ki, bírják a sértett megbocsátását, és az Ítéltábla mindezekből arra következtetett, hogy velük szemben a szabadságvesztés büntetések tartama mérsékelhető, és Btk. 85.§ (1) és (2) alapján elsősorban az elkövetők személyi körülményeire tekintettel próbaidőre felfüggeszthetők. (FkF.I.271/2016./11. ítélet)

Az ítéltábla szerint nyomatékos enyhítő körülményként volt értékelendő az is, hogy a vádlottak mindegyikében a szakértő a bűntudat kialakulását határozottan hitelesnek értékelte. Olyan határozottan állította ezt, hogy az alapeljárásban meghallgatott pszichológus szakértők véleményét is képes volt felülírni. A szakértők szavait az elsőfokú ítélet tartalmazza:

Egyező álláspontra jutottak a tekintetben, hogy a vádlottaknál a bűntudat már kialakult, az egy egészen másik kérdés, hogy a bűntudat, illetve megbánás kialakulásában milyen jelentőségű a jogkövetkezményektől való félelem és

mennyire jellemző a tényleges megbánás, a pszichiáter szakértő álláspontja szerint a vádlottak esetében mindkettő jellemző. (1.Fk.369/2014/72. ítélet)

A sértett reakciója az elkövetők magatartására – egy alig érintett téma. Az elsőfokú bíróság annak feltárására/feltérképezésére, hogy a sértett az általa elszenvedettekhez és az elkövetőkhöz hogyan viszonyul, nem tett sok erőfeszítést. Az alábbiakat foglalta ítéletébe:

Azon védői kérdésre pedig, hogy meg tud-e bocsátani a vádlottaknak, kijelentette, hogy hát még bocsánatot sem kértek tőle, és ha megtennék, akkor valószínűleg megbocsátana, de már sohasem fogja elfelejteni azt, amit vele tettek. (1.Fk.369/2014/72. ítélet)

Hozzátette azt is, hogy a bíróság számára beszédes volt, hogy amikor a vádlottak egyenként bocsánatot kértek tőle, a sértett sírva jelentette ki, hogy:

Nem szeretnék én ezekre mondani semmit sem ... hát részben biztos, hogy megbánták már a dolgot, de nem tudok erre igazán mit mondani. [...] A sértett fent részletezett érzületéből és magatartásából egyáltalán nem vonható le olyan következtetés, mint amilyenre a védelem a védőbeszédben hivatkozott; azaz, hogy a sértett a vádlottaknak teljes egészében megbocsátott. (1.Fk.369/2014/72. ítélet)

Az Ítélető tábla ennek ellenére nyomatékos enyhítő körülményként értékelte a sértett megbocsátását, amelyre szerintük abból lehet határozott következtetést levonni, hogy a sértett hangot adott annak, hogy nem kívánja, hogy a vádlottak visszamenjenek a börtönbe.

A tárgyalótermi diszkurzusról: a bírói kioktatás aggályos kijelentéseire való reflektálás

A sajtótudósításokból az ítélethirdetés alkalmával élőszóban elhangzottakról is van tudomásunk. Ehelyütt szó szerint közlöm egy újságíró beszámolóját, ami a tárgyalásról való tudósítás része:

A bíró hosszan fejtegette, miért nem kellett szerinte az első fokú ítélettel ellentétben börtönbe küldeni a fiatalokat, elmondta, a fiatalkorúaknál a büntetés célja az, hogy helyes irányba fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjaivá váljanak. A bíró szerint ezt náluk a börtön nélkül is el lehet érní. Kitért arra, hogy már az előzetes letartóztatás sem „múlt el nyom nélkül”, „valamennyi vádlott büntudattal küzd”, egyiküket pszichológus kezelte. Az indoklaskor elhangzott, hogy a bírói gyakorlat enyhítő körülményként szokta értékelni a sértett meggondolatlan magatartását. A bíró előzőleg beszélt arról,

hogy a lány önként ment fel a lakásra, jelentős mennyiségű alkoholt ivott, táncolt. Elhangzott az is, hogy a lány sem akarta, hogy börtönbe kerüljenek a fiúk. Az indoklásnál a bíró a lány meggondolatlan magatartásáról beszélt, később azzal folytatta: ugyanez a meggondolatlanság jellemző valamennyi vádlottra is. Kamaszos kíváncsiság, barátok közötti felvágás motiválta a fiúkat, amikor elkövettek, amit elkövettek, mondta a bíró. Hozzátette, az is fontos szempont volt, hogy rendezett családi háttérrel és határozott jövőképpel rendelkeznek a fiatalok. Az ítélethirdetés végén felállította őket, és intézett hozzájuk egy kisebb beszédet. Egyikőjük se gondolja, hogy amit csináltak, az nem erkölcsileg elvetendő és mélyen elítélendő magatartás – mondta. Miközben beszélt, az egyik fiú a szemét törölgette. A bíró, mint egy tanár, arról adott leckét, mi a teendő egy magatehetetlen állapotban lévő nővel: „a nőt segítjük”, „orvosi ellátásban részesítjük”, és gondoskodunk róla, ha fiatalkorú, hogy minél előbb a szüleihez kerüljön, nem pedig kihasználjuk az ő helyzetét. A fiúk csendben álltak egymás mellett. A bíró figyelmeztette őket: tartsák be a próbaidőre vonatkozó szabályokat, mert ha nem, „teljesen mindegy, ki mennyire ígéretes, mennyire tehetséges”, akár a felfüggesztett fogház letöltését is elrendelhetik. Még egyszer nyomatékosította: olyat hajtottak végre, amit „minden normális ember elítél”, „alapvető erkölcsi szabályt léptek át”. Végül azzal bocsátotta el őket: „Tekintsék utolsó figyelmeztetésnek!” („Öten molesztáltak” 2016)

A bíró azzal, hogy mind a sértettet (elsőként őt), mind a vádlottakat egyformán meggondolatlanak nevezte, egy költői fordulattal egy szintre helyezte az elkövetőket az áldozattal. Ez kvázi a bűncselekmény kialakulását illetően a felelősségben való egyenlő osztozás képét vetíti elénk. Ez analóg azzal, amikor egy bántalmazó kapcsolatot igyekeznek kölcsönös vitázásnak, háztartáson belüli csetepatének lefesteni, ahol mindkét fél hibás egy kicsit. Pontosan azt a hatalmi mozzanatot veszítik el/gyomlálják ki/hagyják figyelmen kívül, ami az egész dinamika hátterében áll – azzal a közhiedelemmel szemben, hogy valaki biztosan provokált valakit, vagy, hogy indulatos emberek között elharapózik a vita. Ugyanis a bántalmazó kapcsolatokban az elkövető hatalmi fölényben van, jellemzően több fronton tartja alárendeltségi helyzetben áldozatát, tehát a felek között hierarchia van és korántsem mellérendeltség, egyenrangúság. Jelen esetben is ott volt a bizonyos hatalmi szál. Ahogyan az az elsőfokú ítéletben is rögzítésre került, a pszichiáter szakértő asszony a fényképeket nézegetve elmondta, hogy a fiúk egyértelműen jól érezték magukat:

Feltűnően jókedvűek, ez a helyzet nem csupán hormon által irányított lehet, hanem a hatalmi helyzet megélése is, amikor egy külvilági ingerekre reagáló, magatehetetlen kislánnyal különféle dolgokat művelnek. (1.Fk.369/2014/72. ítélet)

Férfiként abban a hitben cselekedtek, hogy szexuális vágyaik kielégítésére szabadon felhasználhatnak egy női testet, ráadásul még az esetleges ellenállással sem kell vesződniük. Elgondolásukat az ítélőtábla erősítette meg igazán, hiszen kíváncsiságból elkövetettnek ítélte meg tetteiket, ami teljesen helyén való kamaszoknál. Az a tény pedig, hogy egy ilyen jellegű erőszakos, szexuális töltetű cselekedettel fel lehet vágni a kortársak előtt, magukat spílerként beállítani (ahogyan a csevegő alkalmazásban létrehozott csoport elnevezése is mutatja), kóros képet mutat fel a társadalom lélekhangeléséről a nemi viszonyokat, szerepeket illetően.

A gyermeklány sértettként való közrehatását hangsúlyozni, ami abban nyilvánul meg, hogy a hímnemű ismerőseivel egy lakásban merészkedett tartózkodni és velük iszogatni, jól érezni magát, teljes mértékben elfogadhatatlan. Egy gyermeklánynak vajon milyen okból kifolyólag kellene attól tartania, hogy ismerősei szexuális tárgyként fogják kezelni és szégyenteljes módon használják ki női mivoltát? Hogyan lehet bármiféle logikai kapcsolatot/összefüggést megállapítani egy ilyen súlyosan emberi méltóságot sértő, nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetése és egy gyermeklány valóban(!) kamaszos tette (1,5 deci vodkát elfogyasztani ismerősök társaságában egy buli előtt) között? Habár ez egy meglehetősen aggályos felvetés, az ítélőtáblán ezt még jogi köntösbe is burkolták. Kihasználva a fellebbviteli eljárás sajátosságait, jelesül, hogy arra is lehetőség van, hogy az első fok által megállapított tényállást az iratok alapján 'kiegészítsék'. Így kerülhetett be a tényállásba, így a kötelezően értékelendő jogi tények sorába a gyermeklány „táncolása, bulizása” az eszméletlenségét megelőzően, aminek segítségével egy áldozathibáztató csavarral az ő felelősségét is bele lehetett szőni a történetbe.

Az elkövetők rendezett családi állapotára és kikövezett jövőjére való rendszeres bírói utalgatás is messzemenően aggályos, ugyanis annak a látszatát kelti, hogy biztos háttérrel (nyilván ez relatív, jelen esetben bírói mérlegelés körébe esik) bárki bármit megtehet különösebb következmények nélkül. Mondhatnánk, a vádlottak tette alól mintegy felmentést jelentett társadalmi státuszuk, a „pedigré”. A sértett jövőjéről, az őt ért sérelmek rövid és hosszú távú, már jelentkező, illetve potenciális hatásairól szó sem esett, nemhogy azt is a vádlottak terhére értékelte volna a bíró. Szavai alapján egyértelmű, hogy a fiúk jelene és jövője aggasztja, az ő ügyükben igyekszik a lehető legjobbra, ezzel egyidejűleg a lány jelene és jövője hidegen hagyja, még csak említésre méltónak sem tartja.

Ahogyan a bíró arról oktatja ki a vádlottakat, hogyan „*kell*” a nőekkel bánni, az – minden bizonnyal jó szándék által vezérelve – roppant elavult, sztereotípiákon alapuló, a konkrét cselekményt egy beláthatatlanul absztrakt szintre helyező modoros megnyilvánulás, ami inkább illik egy régimódi

erkölcsstan könyvbe, mintsem egy társadalmi változásokat célzó, elfogulatlan jogalkalmazói megnyilvánulásba. Milyen üzeneteket küld ez az érvelés napjaink generációjának (és szüleiknek) a nemek viszonyáról, a kamaszos kíváncsiság hatáiról, a még megbocsátható és a már nem megbocsátható kategóriák között húzódó határvonalról? Hol húzza meg az erkölcsi határt? Mire való a nő és mit tehet meg a férfi?

A bűncselekmény jellege és a sértett további életére/személyiségére való kihatása: hiányosságok/elhallgatások mindkét ítéletben

Olyan kérdést kívánok tárgyalni ehelyütt, amelyet mindkét bíróság mellőzött. Meggyőződésem, hogy legalább annyira fontos és körbejárandó kérdéskör a bűncselekmény áldozatának jövője, rehabilitációja, a vele történetek elfogadásának/feldolgozásának foka és ennek mérlegelése, mint az elkövetők jövőjének hosszas ecsetelése, illetve rendezett családi háttérüknek és jövőre vonatkozó határozott elképzeléseik elismerése. A sértett jövőjének és sérelmeinek számbavételét, ennek a kérdéskörnek egyáltalán a jogi környezetben való megjelenítését, egyik bírói tanács sem látta szükségesnek.

Ahogy az elsőfokú ítélet fogalmaz, a sértettet nemiségében súlyosan sértő cselekmény(ek) történt(ek). Arról azonban sem első fokon, sem másodfokon nem esett még említés szintjén sem szó, hogy ez az absztrakt kategória a valóságban mit is jelent. Arról, hogy a gyermeklányként elszenvedett, nemi erkölcsöt, szexuális önrendelkezést sértő, az emberi test legintimebb területét – akarata ellenére, beleegyezése nélkül – kierőszakolt érintés, hogy a rajta, mint egy alávetett tárgyon véghez vitt cselekedetek milyen hosszú és rövidtávú, milyen súlyú károkból és sérelmekből jelentkezők, mind fizikai, mind lelki értelemben. A kialakulófélben levő szexuális én kifejlődésének ezen érzékeny szakaszában, ráadásul kortársak által megbélyegezve kell „továbblépni” a történeteken. Kívülállóktól tudomást szerezni, rádöbbenni, szembesülni, ráadásul egy olyan életkorban, amikor a kortársak véleménye különös jelentőséggel bír. A sértettnek egy stigmával kell majd tovább élnie, a nővé válás küszöbén azzal kellett szembesülnie, hogy egy egész város az ő legintimebb testrészeinek képein csámcsog. Mindezen körülményeknek a jog világában is meg kellett volna jelennie. Az a tény, hogy a vádlottak tettüket népszerűsítették, elújságották, szélesebb körben megismerhetővé tették, a sértettre egyébként is nehezedő terhet még súlyosabbá és láthatóvá tette.

Az a körülmény, hogy a sértett nem emlékszik a megszégyenítő, rajta elvégzett cselekményekre, nem jelenti azt, hogy ezek nyom nélkül

maradnának/maradtak volna (mind fizikai, mind lelki értelemben). Megjegyzendő, hogy a Törvényszék röviden ugyan, de mégiscsak kitért arra a körülményre, hogy a sértett számára mit jelenthetett az, hogy a vád tárgyává tett cselekmények áldozata lett, de ennek az ítéletalkotás szempontjából nem volt relevanciája: „*A sértettnek a nyomozás időszakában igencsak elnehezült az élethelyzete, hiszen a vele történtek rendkívül hírértékűek voltak a városban, különösen a fiatalság körében*” (1.Fk.369/2014/72. ítélet).

A második eset: „Féltékenység vagy az Életéért küzdött?”¹²

A második esetben a vád alá vont cselekmények: több késsel, Ytong téglával való támadás, meztelenül a földön húzza áldozatát a kertes házuk udvarán, a házba kergeti, a lány csupán egy szomszéd közbenjárására menekül el.

Az eset minősítése: különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés kísérlete.

A kiszabott büntetés: 10 év szabadságvesztés börtönben, 8 év közügyektől eltiltás, Btk. 160.§ (1) (2) d.; Fővárosi Ítéltábla 11.Bf.198/2014/11. megváltoztatja fegyház fokozatra.

Kontextus, a bűncselekmény jellege:

A bántalmazó, kontrolláló, pár évig tartó kapcsolat után, a szakítást követően a férfi a nő ellen fordul. A sértett apja szerint a vádlott majomszeretettel kezdte szeretni lányát, befolyásolta őt. A vádlott anyja elmondása alapján a barátnőkkel mindig minden úgy volt, ahogyan a fiú szerette volna, ezzel mutatta ki, hogy ő igazi férfi. A sértett azt nyilatkozta, hogy a vádlott egyszerűen egyfolytában zaklatta, hívogatta, és kapcsolatuk végére teljesen magára maradt, nem volt jóban a vádlotton kívül senkivel, a szociális hálója eltűnt.

A bíró a kontextus feltárását követően a bűncselekmény elkövetésének motívumaként az alábbiakat jelölte meg: a sértett szakítása, a vádlott közeledése visszautasítása miatti szerelemfáltésból eredő bosszú. A vádlottat ekképpen jellemezte: hiúságában és érzelmeiben megsértett, kétségbe esett, a visszautasítástól indulati állapotba kerülő és azt uralni nem tudó férfi. Megállapította, hogy semmiféle elmebeli korlátozottság nem volt értékelhető nála; az indulatában magát egyre inkább belehergelő, ekkor már megfelelő fékekkel nem rendelkező ember rendkívül primitív – a nála sokkal

¹² Budapest Környéki Törvényszék 16.B.86/2013, Fővárosi Ítéltábla 11.Bf.198/2014/11.

gyengébb és kiszolgáltatottabb személy elleni – brutális reakciója volt a vád alá helyezett cselekménysorozat.

Láthatjuk, hogy ebben az esetben a 'szerelemfáltés' kategóriát hogyan használja a bíró. Egyáltalán nem mentséget szolgáltat a férfinak, mintegy erkölcsi alapon felmentést vindikálva neki, hanem tényként közli azt, hogy képtelen volt feldolgozni a párjától való különválást. Tettének motívumaként ezt nevezi meg, azonban büntetésének enyhítésére ez nem lesz alkalmas körülmény szemében. A magyar joggyakorlatra nem ez a hozzáállás a jellemző. A tendencia az, hogy „szerelemfáltésre” (fáltékenység) hivatkozással a büntetés enyhíthető, amiazt tükrözi, hogy a társadalom nem ítéli el olyan szigorúan az elkövetőt, ha úgynevezett „szerelmi” szál keveredik a bűncselekménybe. Még az emberölést is képes romanticizálni ez a szófordulat, aminek okán például egyáltalán nem mindegy, hogyan tájékoztat a média az effajta esetekről. A jogi diszkurzusban, az ítélkezés folyamán rendre szerepet kap a „szerelemfáltés”, mint a bűncselekmény elkövetésének motívuma. Ez a tipikusnak mondható emberölési ok felindulásban elkövetett emberölést alapoza meg nagyon sok esetben: „Ez utóbbi azt bizonyítja, hogy létezik olyan, általános társadalmi empátiát kiváltó külső körülmény, amelyet a jogalkotó is akceptál”, írja Bolyki (2016, 75). Bolyki ugyanezen munkájában az esetek gender vonatkozására inkább csak következtethetünk például abból az adatból, hogy a 2013/14-es években a fáltékenységből elkövetett emberölések az összes emberölés 18%-át teszik ki, és az elkövető minden esetben férfi. Bolyki egy másik tanulmányában azt írja, hogy a bírók „az érzelmi motívumoknál (*fáltékenység*, régóta húzódó konfliktus, hirtelen keletkező indulat, krízishelyzet, félelem) átlagosan 20-22%-ban értékelték a mentális hátteret enyhítő tényezőként.” (Bolyki 2016,75)

A „szerelemfáltés” fogalmát jogszabályszövegben *nem találjuk*, mondhatni szokásjog jelleggel a vádlott személyi körülményei között, motívumként nevezik meg a bírók. Fontos volna, hogy ne akképpen hivatkozzanak rá, mint erőszakos cselekmények erkölcsileg igazolható indoka, azaz enyhítő körülményként, hanem úgy tekintsenek rá, ami: erőszak, birtoklásvágy, hatalomvágy, aminek semmi köze a szerelemhez, a romantikához.¹³ Amíg nem így tesznek, az áldozatot, a sértettet hibáztatják, mivel azt sugallják, ha ő másképpen viszonyul az elkövetőhöz (nem hagyja el, nem választ új párt), „megelőzhető volna” az ellene elkövetett erőszakos cselekményt. Holott ennek a feltételezésnek semmi alapja nincs, és az erőszakot alkalmazó fél felelősségének bagatellizálásán túl nem vezet célra.

A tárgyalás során a következőket jegyeztem fel:

¹³ Ld. erről: Mendes 2015.

A bírónő abszolút empátikus, türelmes, érthetően kérdez (nem szólít senkit keresztnévén). Végig tiszteletteljesen fordult minden résztvevő felé. Együttérző, ugyanakkor lényegretörő, fontos kérdéseket tett fel. (2014. február 17. napi tárgyalás)

Egy ilyen lényegre törő tisztázó kérdés, amit lejegyeztem a sértett irányában:

A bántalmazás során mit érzett, olyan jellegű volt, hogy a szép csinos barátnőm ne legyen olyan szép másnak vagy az élet kioltása a célja? Féltékenység, megszurkálom az arcod és csak az enyém leszel vagy az életéért küzdött? (2014. február 17. napi tárgyalás)

A sértett erre nagyon határozott választ adott:

Egyértelműen meg akart ölni, ahogy hangoztatta is, mindig új eszközt szerzett, a hajamnál fogva húzott végig a betonon meztelenül, „ha nem leszel velem, akkor megöllek. (2014. február 17. napi tárgyalás)

Fontos volt a kérdéskör tisztázása, hiszen a vádlott vallomásában azt nyilatkozta:

Azt kívántam, hogy ő is élje át a fájdalmat, nem akartam kioltani az életét, félelmet akartam kelteni benne, talán azt a látszatot kelteni, hogy bármire képes vagyok (vádlott írásbeli vallomás) – direkt olyan helyeken bántalmaztam, ahol nem keletkezhet halálos sérülés, vívó vagyok, ezzel tisztában vagyok. [...] Kértem, hogy folytassuk a kapcsolatot, amit ő határozottan visszautasított, elkeseredésemben teljesen elvesztettem a fejem, dühroham jött rám. (2014. február 17. napi tárgyalás)

A bírónak azt kellett eldöntenie, a vádlott szándéka miben állt; megölni, avagy sérüléseket okozni, tehát megállapítható –e szándékos emberölési kísérlet, vagy az enyhébben minősülő életveszélyt okozó vagy súlyos testi sértés befejezett alakzata.

Tárgyalótermi diszkurzus

A 2014. február 17-i tárgyalásról, ahol, önkéntesként vettem részt, a feljegyzéseimben erről így írtam:

A bírónő részletes tényállás ismertetést tartott, a helyszínről készült fotókat is a hallgatóság rendelkezésére bocsátotta. Ahogyan mondta, a vádlott a volt kedvesét szúrta meg, kizárólag esztétikai jellegű sérüléseket okozva, miután

a sértett közölte vele, hogy továbbra sem hajlandó vele a kapcsolatot tovább folytatni. [...] Dulakodás közben közölte, hogy meg fogja ölni a lányt, miután saját kezét is megvágta, végig fenyegetőzött. Hajánál fogva vonszolta, virágcsereppel, Ytong téglával igyekezett a fején sérüléseket elérni. A lány az egyik szomszéd – akinek a meghallgatása ezen a tárgyaláson történt – hathatós segítségének köszönheti az életét.

A 2014. március 7-i tárgyalásról készített jegyzeteimben ez áll:

A sértett megkapja a lehetőséget minden elhangzottra, látottra reagálni, észrevételt tenni. A bírónő elmondja, hogy mit miért kérdez újra és kiemeli, ha valaminek van vagy éppen nincs jelentősége. A sértettet, mint olyan személyt kérdez, körülményekről, amiknek leghitelesebb feltárását tőle várja. Az érződik, hogy abszolút hitelt ad a sértett szavának. A vádlottal is tiszteletteljesen beszél, megadja a lehetőséget észrevételre, kioktatja minden lényeges történéstre. Leveteti a bilincset, lehetőséget biztosít az édesanyjával való fizikai kontaktusra. A sértettnek mond ilyet: tudom, hogy nehéz, de jó lenne, ha emlékezne.

A jogeset kapcsán, a folytatólagos tárgyalásokat végighallgatva az fogalmazódott meg bennem, hogy a többszöri viktimizáció olyan mértékben szembetűnő és zavaró a büntetőeljárásban, hogy nehéz nem észrevenni. A jegyzőkönyvek állandó, pontos ismertetése, az egyes részletek sorozatos és sokszoros részletezése, felidézése tucatszámú alkalom arra, hogy a sértett újra és újra arra kényszerüljön, hogy átgondolja, átélje az adott esetben évekkal azelőtt megtörtént cselekményeket, aminek traumatizáló hatása van. Ez még inkább felerősíti a vádlottal szemben folytatott (közvetett) mentegető kommunikációt. Ugyanis az Ítéletábra a cselekmény erkölcsileg elítélendő okból fakadó voltát mellőzte, mivel megítélése szerint a „szerelemfélétségből” eredő bosszú az egységes bírói gyakorlat alapján azt önmagában nem alapozza meg. Tehát a másodfokú bíróság tanácsa szerint az a körülmény, hogy valaki fizikai erőszakot alkalmaz olyan esetben, amikor érzelmei visszautasításra, elutasításra kerülnek, nem elítélendő erkölcsi szempontból, ami a társadalom értékítéletét illetően meglehetősen aggályos üzenet, azt gondolom.

Záró gondolatok

Az általam kiválasztott jogesetek megítélésem szerint tökéletesen rámutatnak arra, hogy van jelentősége annak, hogy a jogalkalmazók mit gondolnak a gender-ről, a gender viszonyokról. A jogban pedig megvannak az eszközök arra, hogy mindezeknek érvényt is szerezzenek. Az értekezés hoz példát arra, hogyan lehet a jog nyelvére, egyes jogtechnikai eszközökkel

lefordítani ezeket az elgondolásokat, feltevéseket. Arra is látunk példát, hogyan vannak ezek rögzülve quasi a szokásjogban és az írott jogban egyaránt.

A jogesetek elemzését követően a nőekkel szembeni erőszak bírói értelmezési kerete kétféle diszkurzusban tűnik megjelenni. A negatív példa, amikor a bíróság egyfajta áldozathibáztató attitűddel az áldozat ún. közrehatását igyekszik bizonygatni az általa elszenvedett erőszakos cselekmény létrejöttében. Amikor a felelősséget quasi igyekszik megosztani a felek között, ahelyett, hogy kizárólagosan az elkövetőt vonná felelőségre. Ebben a megközelítésben a nőknek és férfiaknak merev, hagyományos, „klasszikus” nemi szerepei vannak és ezeknek köszönhetően elvárásoknak kell megfelelniük. A határátlépőket szigorúan büntetik. Az általam hivatkozott jogesetek alapján például a nőknek nem tanácsos (kifejezetten egyedül) egy férfitársasághoz csatlakozniuk, hiszen ezzel bajba sodorják magukat (amiről azután maguk tehetnek), és vállalniuk kell a következményeket. Amennyiben „odamennek”, együtt szórakoznak, vagy korábban/rendszeresen „engednek”, ne érje meglepetésként őket egy esetleges támadás, szexuális természetű visszaélés. Ha a péceli elszegényedett asszony nemet mond a ‘hitelért-szex’ ajánlatra, akkor a férfi ma is köztünk volna. Ha a nyíregyházi kislány nem megy fel egyedül a fiúk lakására, akkor nem erőszakolják meg.

A pozitív példa, amikor a nemek viszonyáról kizárólag az adott ügy összes körülményére, a rendelkezésre álló tényekre támaszkodva ítélik meg, ahogyan az a leszúrt négygyermekes anya esetében, vagy az „összecsomagolt” anya, illetve a volt kedvese bosszújától kizárólag a szomszéd közbeavatkozása következtében megmenekült fiatal lány esetében történt. Amikor a bírók képesek sztereotípiáktól mentesen a felek közötti viszonyt kontextusában látni, felismerni a hatalmi viszonyokat, azaz rálátni a függőségi viszonyokra, és nem ragaszkodni a felek egyenrangúságának mítoszához.

Végezetül, elemzésem fontos hozadékanak tartom, hogy képes egyfajta pillanatképet nyújtani a jogalkalmazóknak a nemek viszonyáról, a nemi szerepekről való felfogásáról, berögződéseiről, azok szerepéről a döntéshozatalban, a jogi eljárások során zajló kommunikációban. Sikertelt megmutatnia, hogy a jogszabályok nyelvi értelmezése a nemekkel kapcsolatban milyen jogalkalmazói értékrendekről árulkodik, amik „aktivizálódnak” a jogértelmezésben, illetve befolyásolják a hozzáállást/elvárásokat az eljárás résztvevőivel szemben, s ezen keresztül magát a döntést is.

Felhasznált irodalom:

Bencze Máttyás. 2011. *Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítékezésben*. Budapest: Gondolat Kiadó.

- Bolyki Orsolya. 2016. „A terhelti védekezések bírói értékelése emberölési ügyekben.” In Vókó György (szerk.) *Kriminológiai Tanulmányok 53.* Budapest: OKRI, 64–80.
- Glózer Rita. 2006. „[A diskurzuselemzés módja és értelme.](#)” *Szabadszöveg.* Letöltés: 2020. december 28.
- Hunter, Rosemary, Clare McGlynn & Erika Rackley (eds). 2010. *Feminist Judgments. From Theory to Practise.* London: Bloomsbury & Hart Publishing.
- Mendes, Kaitlynn. 2015. *Slutwalk. Feminism, Activism and Media.* Houndmills: Palgrave Macmillan.
- „[Öten molesztáltak egy 14 éves lányt, megúszták a börtönt.](#)” 2016. *Index.hu.* Letöltés: 2020. december 28.
- Smart, Carol. 1989. *Feminism and the Power of Law.* London & New York: Routledge
- Tonkiss, Fran. 2004. „Analysing discourse.” In Clive Seale (ed.) *Researching Society and Culture.* London: SAGE, 245–260.
- Van Dijk, Teun A. 1993. „Principles of critical discourse analysis.” *Discourse and Society* 4 (2): 249–283.

Felhasznált jogszabályok, jogi szakmai iránymutatás

- 1993.281. számú bírósági határozat (BH)
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Bírósági esetszámok/akták ügyszámjai

- Budapest Környéki Törvényszék 16.B.86/2013
- Budapest Környéki Törvényszék 18.B.58/2013
- Budapest XVIII-XIX. Kerületi Bíróság 3.B.XVIII.464/2015
- Debreceni Ítéltábla FkF.I.271/2016
- Fővárosi Ítéltábla 5.Bf.378/2014
- Fővárosi Ítéltábla 11.Bf.198/2014

Fővárosi Ítéltábla 12. Bf.180/2014

Fővárosi Törvényszék 9.B.116/2014

Fővárosi Törvényszék 28.Bf.XVIII.6362/2014

Nyíregyházi Törvényszék 1.Fk.369/2014/72